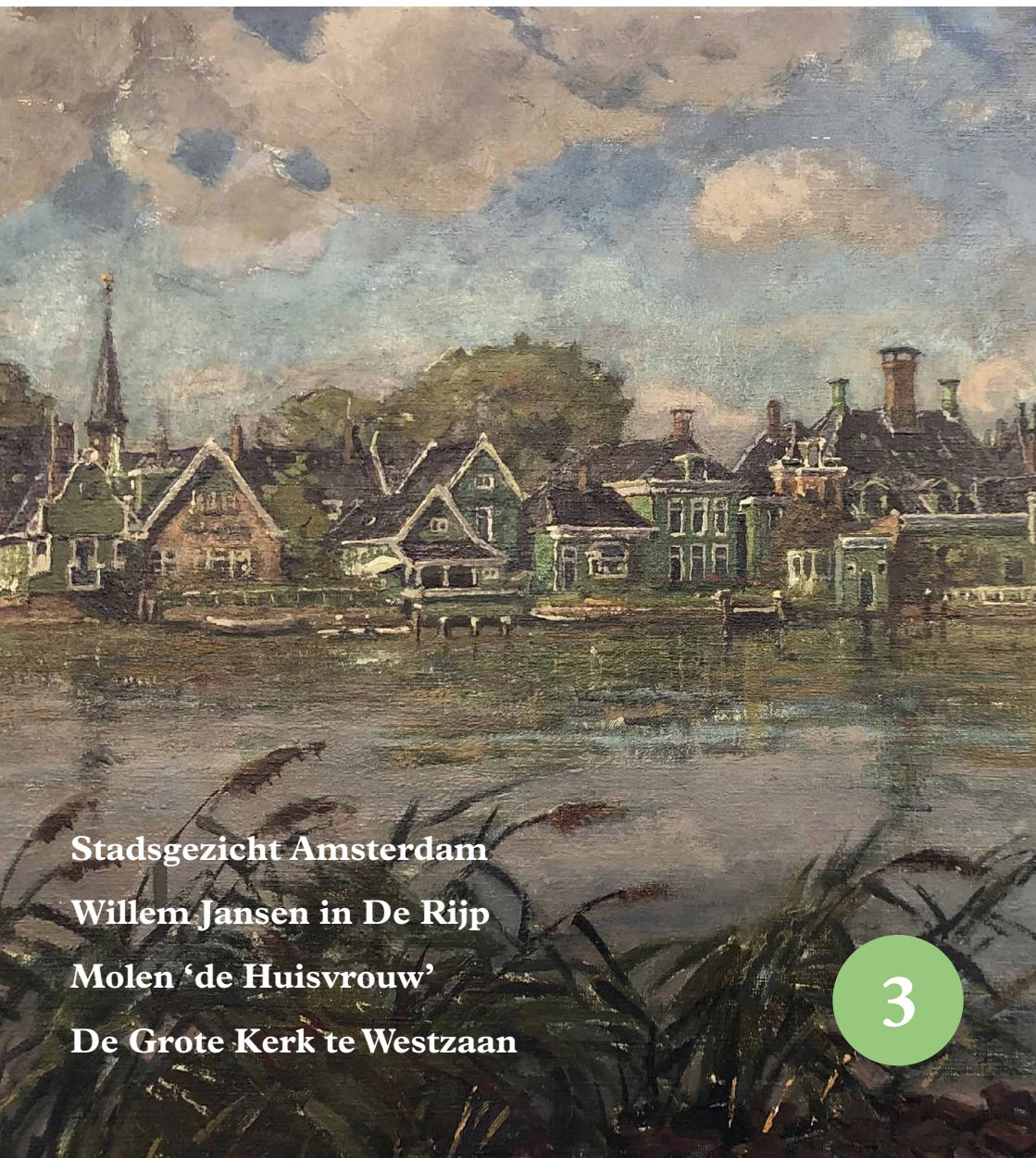

Willem Jansen

BULLETIN

Stadsgezicht Amsterdam

Willem Jansen in De Rijp

Molen 'de Huisvrouw'

De Grote Kerk te Westzaan

3

Willem Jansen, Molen Het Prinsenhof te Westzaan in wintertooi, ca. 1920

Van de Voorzitter

Is kunst meer dan een druppel op de gloeiende plaat van ons bestaan? Ik mag het hopen. Plezier beleven aan schilderkunst is een kwestie van je ogen goed de kost geven, de tijd nemen en jezelf openstellen. Misschien bereiken we dan wat Picasso zei 'Door kunst wordt het stof van ons dagelijks leven van de ziel gewist.'

Het zijn stoffige tijden waarin we met van alles en nog wat worden geconfronteerd. Een dosis schoonheid kan wat tegenwicht bieden. Willem Jansen predikte niet de revolutie. Hij wilde geen maatschappelijke misstanden aan de kaak stellen of de kijker verontrusten. Hij

stelde zijn vakmanschap en creativiteit in dienst om het oog te strelen. Misschien dat zijn zoon Chris wat meer buiten de gebaande paden trad, maar ook hij weerspiegelde met zijn fraaie lijnenspel de wereld om hem heen.

De huidige omstandigheden spelen ook onze stichting parten. We zijn weliswaar druk bezig met allerlei projecten, maar de enige tastbare manier om onze vrienden en vriendinnen te bereiken is ons bulletin en onze website. Tentoonstellingen, lezingen en andere contactmomenten waren lastig, daarom is het zo verheugend dat u ons wel wist te vinden.

Het jaar 2021 was een jaar van de opzienbarende ontdekkingen. In een voortuin stonden plotseling twee prachtige stoelen ontworpen door Willem Jansen, waarschijnlijk zo rond 1930-35. De stoelen zijn een voorbeeld van de vroege stijl van de Amsterdamse School en de latere invloed van de moderne ontwikkelingen. Geweldig om een tastbaar meubelontwerp tegen te komen van de man die meer kon dan tekenen, etsen en schilderen.

De twee stoelen ontworpen door Willem Jansen

Een andere grote ontdekking was dat de meeste aquarellen die Willem Jansen maakte voor de plakplaatjes van de Hille albums bewaard zijn gebleven. Jarenlang speelde de prikkelende vraag of de originele aquarellen voor de Koek en Beschuitfabriek wel of niet verloren waren gegaan. Het antwoord stemde ons blij.

Onze collectie werd verrijkt door schenkingen van particulieren. Die zorgden ook nog eens voor uitbreiding van onze kennis. Want we denken soms dat we alles wel zo'n beetje weten over de familie Jansen en hun erfgoed, maar er komen telkens nieuwe feiten en achtergronden boven water. Alsof je naar een schilderij kijkt en steeds meer ziet opdemen.

De heer Kees Terwee wist de exacte locatie van een stadsgezicht uit 1917 te bepalen. De familie schonk niet alleen werk van Jansen, maar ook prachtige herinneringen. De Schermermolens kregen meer betekenis door de achtergrondinformatie die de heer

Ronald Sluys uitzocht. Verder kregen we nog een zelfportret van Willem wat je kunt karakteriseren als woest en een pareltje van Chris die molen 'de Huisvrouw' had vastgelegd. En tot slot mocht de stichting ook een schilderij van Chris in ontvangst nemen van het interieur van de Grote Kerk in Westzaan.

We zitten niet stil en doen verslag in ons bulletin dat we uiterlijk en inhoudelijk zo aantrekkelijk mogelijk proberen te maken. Op initiatief van de stichting wordt momenteel hard gewerkt aan het boek 'Claude Monet in Zaandam'. De verwachting is dat het in de eerste helft van 2022 gaat uitkomen.

Een nieuw jaar met 365 dagen toekomst. Laten we hopen op een goed jaar voor u en degenen die u lief zijn. En laten we hopen dat onze band met u als vrienden en vriendinnen van de stichting blijft voortbestaan.

Namens het bestuur,

Arjen van Ginkel
Voorzitter

Stadsgezicht Amsterdam (1917)

Eerder schonk de familie Terwee een schilderij van Chris Jansen aan de stichting (zie bulletin 2-2021). Bij de overdracht van dit werk werden verschillende schilderijen uit de collectie van de stichting bewonderd. Een Amsterdams stadsgezicht uit 1917 van Willem Jansen trok hierbij wel de bijzondere aandacht. Maar wat heeft Willem nu precies geschilderd? Kees Terwee ging de uitdaging aan om deze vraag die al jaren onbeantwoord bleef op te lossen.

Na het zien van het schilderij bleef deze vraag mij maar bezig houden. “Ik heb een verzoek. Is het mogelijk dat jullie mij een goede foto sturen van het schilderij van Willem uit 1917?”, was mijn vraag aan de stichting. En zo begon mijn speurtocht.

Het zou de Witte de Withstraat zijn; meer was er niet bekend. Was dit Amsterdam? Niet de bekende torens uit het centrum maar wel een koepel in de achtergrond? Het liet me niet los en ik wilde proberen of het mogelijk was vast te stellen wat we zien en waar het werk precies gemaakt is. Dit werk is eerder kort aan bod geweest in bulletin 2-2018 in een artikel over het vroege werk van Willem. Op het werk zien we een mengeling van woonblokken, kleine industrie, boerderijen linksvoor en een kerk. Opvallend is ook het hoge standpunt. We kijken over de daken van Amsterdam. Het geheel maakt een winterse indruk. En dat is niet zo gek, want op 27 januari 1917 werd de 3e Elfstedentocht gereden. Vooraan staat een groepje mensen

en ook aan de “overkant” staan een paar mensen. Staan die op een dijk of aan de waterkant? Dat zou dan de Kostverlorenvaart kunnen zijn. Zien we middenvoor dan mogelijk een brug die opgehaald is? We weten dat Willem met zijn gezin in 1917 in de Witte de Withstraat op nr. 7 woonde in wat toen nog de gemeente Sloten was. Gezien vanuit nr.7 moet dat dan de Kinkerbrug (brugnummer 266) zijn, alleen dat was toen nog een draaibrug. De koepel op de achtergrond kan het Paleis voor Volksvlijt zijn. Dat stond ongeveer op de plaats waar nu De Nederlandse Bank aan het Frederiksplein gevestigd is. Deze kijkrichting ondersteunt dat we niet de typische centrum horizon zien. Het kerkgebouw bleef een raadsel. Is dit wellicht een “artist impression” van de Vincentius à Paulo kerk aan de Jacob van Lennepkade? Van de vier bepalende gebouwen op het werk: het (fabrieks)pand links, de koepel, de kerk en de gevelrij achter de kerk was er maar voor één enigszins een duiding.

Willem Jansen, Stadsgezicht Amsterdam, 1917

Tijdens deze zoektocht had ik al diverse uren in de online beeldbank van het Amsterdam Stadsarchief doorgebracht en zo kwam ik er achter dat zij de mogelijkheid bieden vragen te stellen. Ik heb ze het werk voorgelegd met de vraag of zij konden helpen. De volgende dag al kwamen zij met een reactie. De gemeente Sloten is per 1 januari 1921 geannexeerd door Amsterdam en vervolgens heeft in 1922 een omnummering van de huisnummers van de Witte de Withstraat plaatsgevonden. Nummer 7 werd nummer 145. Dit bleek de sleutel tot de oplossing. Het Stadsarchief gaf de volgende duiding aan het werk: De kerk is de “Baarsjeskerk” aan de Chasséstraat nr. 91, met de kenmerkende opengewerkte voet in de spitse toren. Dit was

De ‘Baarsjeskerk’ aan de Chasséstraat 1917. Dit was de hulpkerk van de R.K. Kerk van Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand.

de hulpkerk van de Rooms-Katholieke Kerk van Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand (ook wel de Chassékerk of Nieuwe Baarsjeskerk genoemd). Deze hulpkerk was in gebruik van 1917 tot 1926. De foto is gedateerd op 1917.

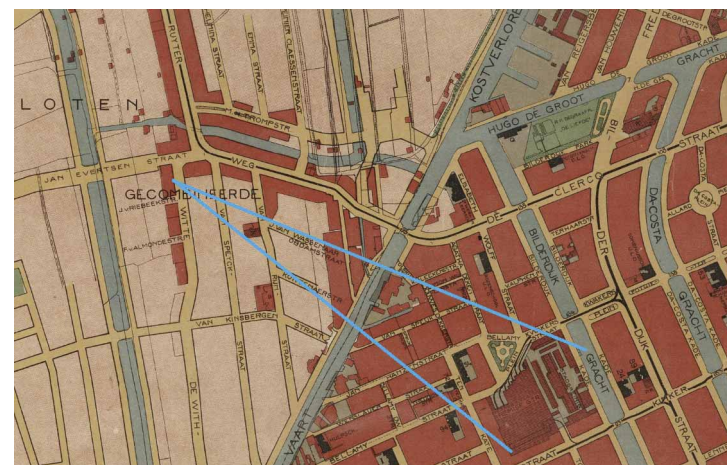
De hoge schoorsteen en het fabrieksgebouw links zijn van ijzergieterij NV J. Zimmer en Zn. aan de Korte Blekerstraat. Het rijtje zadeldaken van de huisjes aan de Slatuinenweg zien we rechts op deze foto.

De figuurtjes op de voorgrond staan op de zanddijk die de Van Speijkstraat zal worden. Daarachter een lager liggend terrein waar huizen en binnentuinen zullen komen. Daarachter de zandophoging waarop de Chasséstraat ligt, met ook weer de suggestie van enkele figuurtjes. En de koepel zal inderdaad die van het Paleis voor Volksvlijt zijn. Het Stadsarchief stuurde ook dit prachtige kaartfragment mee van de bebouwing van de Witte de Withstraat en omgeving rond 1917. De blauwe zichtlijnen lopen vanuit het huis van Willem links en rechts van de kerk. Hierop blijkt ook dat de Chasséstraat eerst van Rijnstraat heette. En daarmee was dit vraagstuk opgelost en het werk thuisgebracht. De vier kenmerkende gebouwen zijn inmiddels verdwenen. Willem heeft nog meer werken in deze buurt gemaakt met diverse impressies van de slatunnen (warmoezenierstuinen), maar dat is voor een volgend artikel.

Onze hartelijke dank gaat uit naar de heer Erik Schmitz van het Stadsarchief Amsterdam voor zijn onmisbare medewerking en snelle reactie. De bron van de foto's is het Stadsarchief Amsterdam.

IJzergieterij NV J. Zimmer en Zn. aan de Korte Blekerstraat

De bebouwing van de Witte de Withstraat en omgeving rond 1917

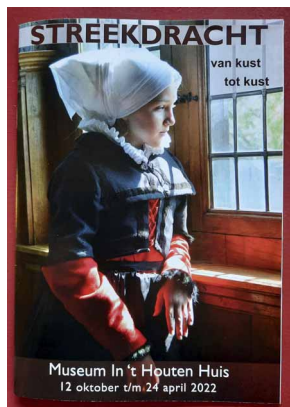

Willem Jansen in De Rijk

In 't Houten huis, het streek museum in De Rijk, loopt een prachtige tentoonstelling over klederdracht met de naam: "STREEK-DRACHT van kust tot kust".

Naast o.a. Volendam, Beemster en Marken, wordt ook de klederdracht uit de Zaanstreek belicht. Om het exposeren van de kleding te plaatsen in de streek, heeft men schilderijen opgehangen die de streek een herkenbaar accent te geven.

Bij de Zaanstreek heeft men hiervoor een schilderij gekozen van Willem Jansen. Het belang van het molenleven in de Zaanstreek in die periode wordt benadrukt door het schilderij 'Molens aan de Poel' wat de stichting voor de duur van de expositie in bruikleen heeft gegeven. Op de tentoonstelling is een

brochure beschikbaar die een korte toelichting geeft op de verschillende drachten per streek. Nog voor de grote welvaart in de Zaanstreek, die rond 1775 was, was de mode voor de dames zeer chique met veel rokken, een jak en een schoot. De stoffen werden meegebracht door de VOC, zoals het veel gedragen Madras Ruiten katoen.

Naast het genieten van deze prachtige stoffen zijn ook de schilderijen bijzonder mooi om te bekijken. Uit Volendam bijvoorbeeld met werken van o.a. Hans von Bartels, een portret van een gehurkte man, een straatbeeld en een Maurice Sijs van vrouwen in een grasveld. Al met al zeer de moeite waard om te bezoeken. De expositie is nog tot 24 april 2022 te zien.

Expositie: Streekdracht
Museum In 't Houten Huis
 Tuingeracht 13
 1487 AP De Rijk
 Zie: houtenhuis.nl

Jeugdtekening Chris Jansen

Molen De Huisman

Een moment van oplettendheid. Hieraan is de schenking door Marian Bijlenga van een jeugdtekening van Chris Jansen wel te danken. Mevrouw Bijlenga is kunstenares en heeft haar atelier aan het WG-plein in Amsterdam, in een complex waar meer dan 100 kunstenaars hun werkplek hebben. Eind 19e eeuw werd op deze plek het Wilhelmina Gasthuis gebouwd; toen nog aan de rand van de stad. Beginjaren 1980 verhuisde het, samen met het Binnengasthuis, naar het nieuw gebouwde AMC in Amsterdam-Zuid-oost. Zo kwam het WG-plein beschikbaar voor deze nieuwe invulling.

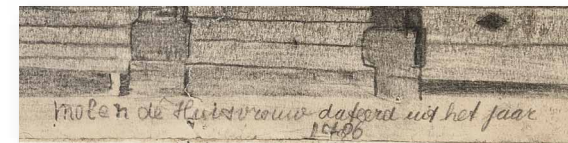
“Amsterdam kent vaste ophaaldagen voor het grofvuil. In de aanloop van zo’n dag wordt in de hal van ons pand, de voormalige oogheelkunde kliniek paviljoen 19 afgedankt

spul verzameld, vaak ook met het oog op hergebruik. Veel daarvan verdwijnt dan weer in een ander atelier, voordat de rest definitief op straat komt te staan. En zodoende heb ik de tekening gered”, vertelt mevrouw Bijlenga. Hiermee bleef dit jeugdwerk van Chris een roemloze aftocht bespaard, en werd een link met de stichting ook snel gevonden.

Chris was 16 jaar toen hij deze tekening in 1934 van molen De Huisman maakte. Overigens noemt Chris de molen zelf ‘de Huisvrouw’. De krappe beelduitsnijding en de mate van detaillering doet vermoeden dat Chris gewerkt heeft aan de hand van een foto. Als oefening de molen zorgvuldig na te tekenen zal wellicht een opdracht van vader Willem zijn geweest, thuis in de Botenmakersstraat in Zaandam.

Chris Jansen, Molen ‘de Huisvrouw’ 1934 (Mosterdmolen de Huisman)

Remmet Ouwejan sr.,
Mostermolen de Huisman

De Huisman stond toen nog aan het Blauwepad, een pad wat al in documenten uit de eerste helft van de 17e eeuw wordt genoemd. Parallel aan het Blauwepad en gescheiden door een sloot lag het Mr. Cornelispad, en bij elkaar was dit indertijd een schilderachtig buurtje. Niet voor niets werd de omgeving door verschillende kunstenaars vastgelegd, zoals bijvoorbeeld ook door Remmet Ouwejan sr. met een tekening in zijn serie 'Zaens Schoon'.

Oude ansichtkaart van het
Blauwepad, Zaandam

Na de Tweede Wereldoorlog werd ook hier een ingrijpende sanering doorgevoerd en verdween het buurtje door de stadsvernieuwing geheel van de kaart. Nu is hier de schildersbuurt te vinden, vlak bij de Vincent van Goghweg.

Molen De Huisman raakte in verval en werd uiteindelijk in de jaren 1950 herbouwd aan de Zaanse Schans.

De Dag van Westzaan

Op 11 september vond wederom *De Dag van Westzaan* plaats, een evenement met tal van activiteiten op het dorp. Het weer werkte die dag bijzonder mee en tal van stichtingen en verenigingen waren die dag present. Ook de stichting had bij Galerie Staphorsius een kleine expositie ingericht. Naast een aantal topografische werken van Westzaan werden ook de aanwinsten en schenkingen van dit jaar getoond. Veel liefhebbers kwamen even een kijkje nemen.

De Grote Kerk van Westzaan

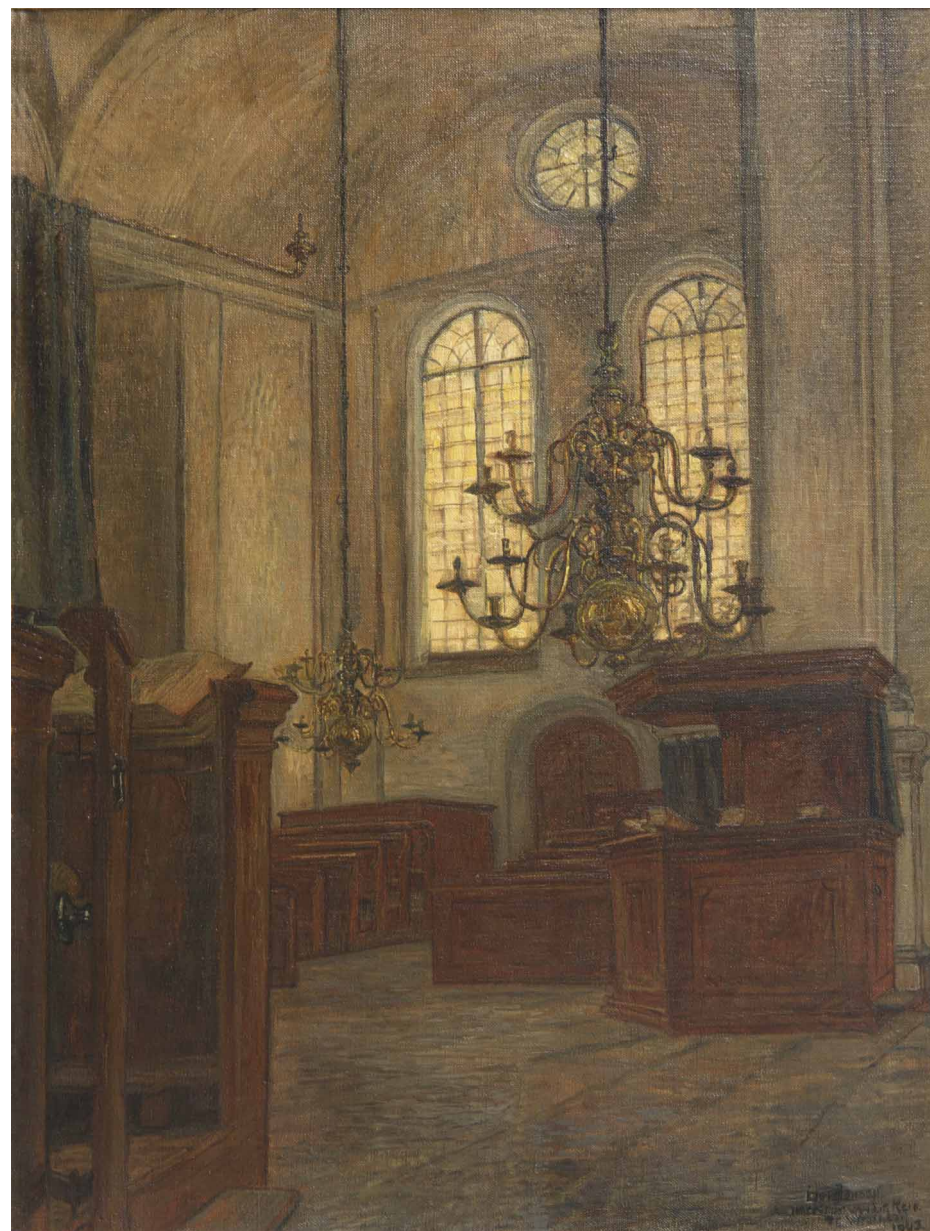
Eerder dit jaar schonk de familie Meijer uit Wormerveer een werk van Chris Jansen aan de stichting. Het olieverfschilderij, uit 1942 en rechtsonder gesigneerd, laat het interieur zien van de Grote Kerk aan de Kerkbuurt in Westzaan. Het werk kwam ooit in de familie als een betaling in natura door Jansen voor de aanschaf van een paar specifiek gemaakte schoenen voor Chris. Het schilderij is een mooie aanvulling op de collectie.

Het kerkinterieur is door de Jansens vaker vastgelegd, zoals bijvoorbeeld een olieverfschilderij wat Willem in 1953 maakte. Zowel Chris als Willem geven de kaarsenkronen een opvallende rol in hun schilderijen. Beide schilderijen laten dezelfde hoek zien van de kerk.

Chris maakte in 1942 ook nog een potloodtekening van het kerkinterieur van de andere zijde.

Chris Jansen, De Grote Kerk, Westzaan, 1942

Chris Jansen, De Grote Kerk, Westzaan, 1942

De Grote of St. Joris Kerk

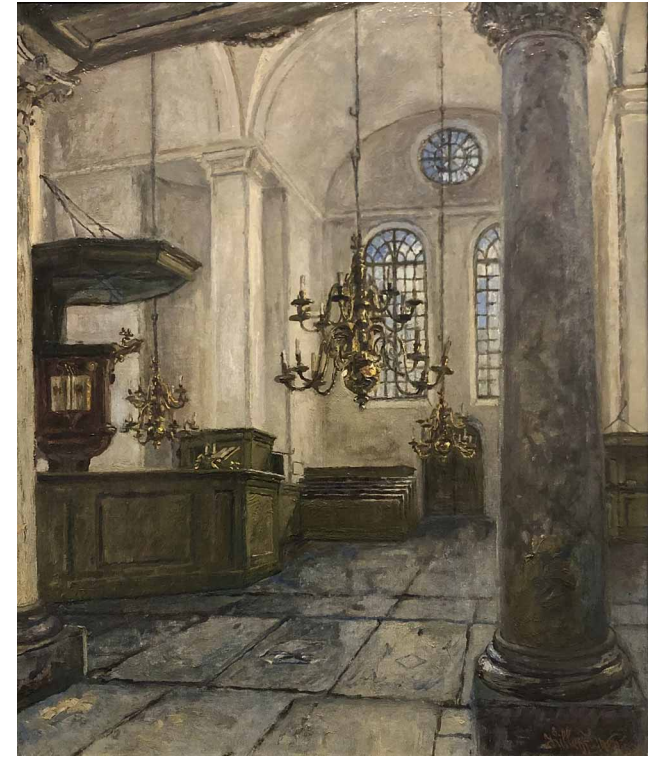
Rond het begin van de 14e eeuw werd de St. Joriskerk gesticht; toen een gebouw dat veel groter was dan het huidige kerkgebouw. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog vernielden de Spaanse overheerser een groot deel van het dorp, en ook de kerk moest eraan geloven. Alleen de toren bleef nog staan.

In 1740 werd begonnen met de bouw van de huidige Grote Kerk, tegen de overgebleven toren. Het gebouw heeft de plattegrond van een kruis en werd ontworpen in de zogeheten Régence stijl (vergelijkbaar met die van de deftige grachtenpanden in Amsterdam), passend bij de voorname positie die Westzaan in die periode als bestuurlijk centrum voor de streek bekleedde. Op de oostgevel van het imponerende pand prijkt dan ook nog steeds trots, en van enige afstand al goed te zien, het wapen van Westzaan. Met deze bouw wordt het de kerk zoals we die nu kennen in het straatbeeld, maar toen nog wel

met een spits en de toren. Door blikseminslagen verdwijnt de spits, en na verloop van tijd begint de toren te verzakken. In 1842 wordt uiteindelijk gestart met het noodzakelijke reparatiewerk, maar te laat. Op Nieuwjaars ochtend 1843 stort de toren in. De catastrofe, die acht mensen het leven kostte, trok landelijke aandacht en kreeg veel bekijks van ramptoeristen.

De koperen voorwerpen zoals bijvoorbeeld de kaarsenkronen stammen uit de 17e eeuw. De preekstoel komt uit de 18e eeuw; aan de onderzijde hiervan bevindt zich een symboliek van een pelikaan die zijn jongen met eigen bloed voedt.

Hoog en imposant torent de Grote Kerk boven de lage bebouwing uit en tekent zich markant tegen de omgeving af en domineert het dorpse straatbeeld. Het is een plek om eeuwig te behouden.

Willem Jansen, De Grote Kerk, Westzaan, 1953

Kaarsenkroon

Preekstoel

Het Singel in Amsterdam

In de tweede helft van de jaren 1930 woonde het gezin Jansen enkele jaren in Elst, Utrecht. De woonruimte, een pastorie waarvan de achtertuin min of meer grensde aan de Norderrijn, werd eind 1939 gevorderd door de defensie om er gemobiliseerde soldaten te kunnen huisvesten. Het gezin moest vertrekken en kon een woonruimte aan het Singel 66 in Amsterdam betrekken. Terug in de vertrouwde en bekende regio van Amsterdam en de Zaanstreek waar al jaren op verschillende adressen werd gewoond. Een omgeving ook waar Jansen als kunstschilder meer bekend was dan in Elst; daar was hij met zijn werk nauwelijks of niet bekend en daarom ook was het leven in het kleine plaatsje op de Utrechtse Heuvelrug altijd uiterst moeizaam gebleken.

Het Singel

Terug in Amsterdam zal het zicht vanuit de woonkamer aan het Singel, een gracht die al in de 15e eeuw werd gegraven als een verbinding tussen het IJ en de Amstel, met de historische panden Willem begrijpelijkerwijs duidelijk hebben geïnspireerd. Of het nu het zicht links is op de Koepelkerk of rechts uitkijkend op de Corsgenbrug; Willem heeft deze stadsbeelden meerdere keren en in verschillende jaargetijden vastgelegd. Deze Amsterdamse straatbeelden zullen indertijd (en overigens nog steeds) gezocht en gevraagd zijn geweest en Willem zal ze wel-

licht direct in opdracht hebben vervaardigd. Opvallend genoeg lijkt het dat Jansen zich in de periode aan het Singel vrij sterk beperkt heeft tot het vastleggen van uitsluitend dit uitzicht. Er is vrijwel geen werk bekend dat Jansen in die periode elders in de stad maakte. Dit bijvoorbeeld in tegenstelling tot zijn streek/tijdgenoot Félicien Bobeldijk (1876 – 1964), die tijdens zijn Amsterdamse verblijf meerdere plekken verspreid over de stad vastlegde. Mogelijk dat indertijd de Duitse bezetting daarbij voor Jansen een rol heeft gespeeld.

Het afgebeelde schilderij uit een privécollectie in Zeist is gedateerd 1942, en roept de vraag op of Jansen het schilderij ook vanuit het Singel heeft geschilderd, of mogelijk uit zijn atelier in Westzaan komt. Het huurcontract voor de JJ Allanstraat 382 in Westzaan tekende Jansen in november 1941, met een huur die ingaat op 1 januari 1942. Aangenomen mag daarom worden dat Jansen dit wintergezicht in zijn Westzaanse atelier heeft geschilderd. Hij zal hierbij hebben gewerkt aan de hand van schetsen (met vermoedelijk ook aanwijzingen voor de te gebruiken kleuren) die hij eerder van dit uitzicht ter plekke heeft gemaakt. Jansen laat hiermee nog eens zien over een bijzonder kleurgeheugen te beschikken. Hij heeft dit schilderij altijd zelf in bezit gehouden; eerst na zijn overlijden is het door de familie verkocht en in de genoemde collectie opgenomen.

Willem Jansen, Het Singel Amsterdam, 1942

Willem Jansen, Sneeuwgezicht Amsterdamse gracht, 1941

Het werk uit 1941 uit een collectie in Enschede laat eenzelfde winters beeld zien. Wat direct in de vergelijking opvalt is dat dit werk door Jansen wat meer is uitgewerkt; er zijn meer details in het werk weergegeven. Zo lopen er mensen op straat; één zelfs met een paraplu op. Een handkar aan de overkant van de gracht maakt op het andere schilderij plaats voor een rode bestelwagen. Op beide schilderijen zijn wel de masten van het vrachtschip in de voorgrond goed te vergelijken, en deze masten legde Jansen ook weer vast in een winterse sepia. Het wat losser opgezette werk uit Zeist, kijkend naar het water in de Singel lijkt de dooi te zijn ingezet, doet in stijl en kleurgebruik wel denken aan het Amsterdamse werk wat Paul Breitner (1857 – 1923) maakte, die onder meer bekend werd door zijn weergave in een vaak wat sombere en donkere ondertoon van het stadsleven in de hoofdstad. Breitner zag zichzelf hierbij ook wel als de schilder van 'het leven'.

Tot slot, uit dezelfde verzameling in Enschede komt een heel los en vlot opgezette olieschets naar voren van ook weer hetzelfde uitzicht op de brug. Deze keer in frisse zomerse tinten. De verzamelaar rekende het aanvankelijk - ten onrechte - aan Chris toe. Het is echter duidelijk in stijl en kleur een werk van de hand van Willem; dit is niet hoe de 22-jarige Chris toen werkte. Uiteindelijk bleek de oplossing te vinden op een van de schilderijranden waarop Willem noteerde: 'Singel Amsterdam 1940'.

Winter 1941/1942

Overigens was het winterseizoen 1941/1942 ongekend streng, lang en grimmig, en werd op 22 januari, op die dag toevallig in zonnig vriesweer en weinig wind, zelfs een Elfstedentocht verreden. Sneeuwval en zware sneeuwstormen veroorzaakten in die lange winterperiode echter grote weersoverlast. Op een paar korte onderbrekingen na vriest het

Willem Jansen, Het Singel Amsterdam, 1940

Singel - Amsterdam - 1940

Het Singel Amsterdam, ca 1940. Op de hoek Pelterijenfabriek (bont- en pelsfabriek) "Stocki" Bussum-Amsterdam

zelfs 2 ½ maand aaneen waarbij temperaturen werden gemeten tot wel -30 graden. Tegen de kou stoken lukte veelal niet meer. Alles werd gedaan om de kachel thuis aan het branden te houden. Veel producten konden uiteindelijk alleen nog op de bon worden verkregen, er was groot tekort aan brandstof en door gebrek aan materieel functioneerde het openbaar vervoer in de stad nog maar beperkt. Ook voor het gezin Jansen moesten dit barre tijden zijn geweest, met daarbij ook

nog de verhuizing in die maanden naar Westzaan. Een tijd van barre weersomstandigheden, Duitse bezetting met daarbij ook de verplichte aanmelding voor kunstenaars bij de Kultuurkamer, schaarste aan brandstof, producten op de bon en een verhuizing van Amsterdam naar Westzaan. En dan toch steeds weer een doek op de ezel zetten en aan het werk. Even teruggetrokken in de eigen wereld van de kunst en weg van die benarde en dreigende werkelijkheid daar buiten.

De Schermermolens van Chris Jansen

Door Ronald Sluys

In 1942 maakte Chris Jansen een olieverf-schilderij getiteld “De Schermermolens.” Om twee redenen wekt dat enige verbazing. Ten eerste reikte de actieradius van Chris veelal niet verder dan de Zaanstreek, terwijl ook niet uitgesloten kan worden dat hij het werk nog in Amsterdam maakte, aangezien de familie Jansen in begin 1942 van die plaats naar Westzaan verhuisde. Maar belangrijker is nog dat hij onmogelijk zelf deze situatie in 1942 aanschouwd kan hebben omdat toen veel van die molens al gesloopt waren.

De Schermer werd in de jaren 1633-1635 drooggelegd met behulp van aanvankelijk 52 zogenaamde binnenkruiers. In andere polders werden dergelijke windmolens in de tweede helft van de 19e eeuw vervangen door stoomgemalen. Zo niet in de Schermer, waar pas in 1928 de taak van de nog resterende 50 watermolens werd overgenomen door drie elektrische gemalen. De molens werden daarna voor de sloop verkocht, hoewel dat destijds ook al veel kritiek opleverde. Nu staan er in totaal nog 11 van deze watermolens in de Schermer.

Rond 1920-1930 waren in elk geval twee grote molengroepen nog intact, te weten die tussen Schermerhorn en Ursem en de andere tussen West-Grafdijk en Driehuizen.

De eerste groep werd door Chris Jansen geschilderd en bestond in de betreffende tijd uit 16 molens, waarvan er 14 op het schilderij te zien zijn. Op diezelfde plek stonden in 1930 nog zo'n 8 molens, waarvan eentje zo goed als afgebroken (1). Daarom is het aannemelijk dat Chris een situatie van rond 1920 schilderde, toen de molens nog volop in gebruik waren. Op een foto uit 1926 zijn nog 14 molens te ontwaren (2). Het zou ook de situatie kunnen zijn zoals weergegeven op een foto uit die tijd waarop zo'n 13 molens te zien zijn in de Noord-Schermer bij Schermerhorn. Het boek “Het onvoltooide leven van Chris Jansen” (3) vermeldt dat Chris deze foto als voorbeeld gebruikte. Maar op deze foto is bij alle molens de kap met het wiekenkruis van de toeschouwer afgekeerd, in tegenstelling tot het schilderij. Dat zou betekenen dat Chris een drastische artistieke aanpassing heeft gemaakt. Nu was Chris in die tijd al goed op de hoogte van de constructie van molens omdat hij die ook al schilderde toen de familie Jansen in de jaren 1931-1937 op verschillende andere plaatsen in de Zaanstreek woonde. Ondanks het feit dat de foto in het Jansen-archief zou moeten zitten (maar op dit moment onvindbaar is), is het moeilijk voorstelbaar dat Chris deze als enige voorbeeld gebruikte bij het maken van het schilderij.

Chris Jansen, De Schermermolens, olieverf op doek, 50 x 60 cm, 1942 (Particuliere collectie)

Schermermolens, Noord-Schermer bij Schermerhorn, zwart-wit foto, ca. 1920

Molengroep in Schermerpolder, plaatje uit album "Hollandsche Molens", 10 x 7 cm, 1927

De veronderstelling dat Chris niet uitsluitend deze foto als voorbeeld heeft gebruikt krijgt enig gewicht door een kleurenplakplaatje in een album uitgegeven in 1927 door de firma "Tielemans & Dros conservenfabrieken" te Leiden, getiteld "Hollandsche Molens" en geschreven door A. ten Bruggencate. Dit plaatje lijkt veel meer op het schilderij en niet alleen omdat het in kleur is. Met name staan de kap en wieken naar de toeschouwer toegekeerd, zij het fractioneel anders dan op het schilderij, maar ook zijn de zeilen op de wieken opgerold, net als op het schilderij, terwijl op de foto de molens volop in de zeilen staan. Verder staan de wieken van de molens op het schilderij en het kleurenplaatje allemaal in de zogenaamde rechtstand, terwijl op de foto alle wieken verschillend staan (wat erop wijst dat de molens draaiden toen ze gefotografeerd werden).

Het is natuurlijk wel zo dat foto, plaatje en schilderij dezelfde plek afbeelden. Behalve de algemene compositie zijn er ook details die daarop wijzen, zoals de aanwezigheid van schuren en schuurtjes in de achtergrond, die op precies dezelfde plek staan op zowel foto, kleurenplaatje als het schilderij. Links op de voorgrond springt het houten hek in het oog. Wat echter verwarrend is, is dat in het album bij het kleurenplaatje staat dat het een molengroep in de Schermerpolder nabij Driehuizen betreft. Andere gegevens duiden er echter op dat in elk geval de foto molens afbeeldt in de Noord-Schermer, bij Schermerhorn.

Het kleurenplaatje uit het album van 1927 dateert dus van vóór het grote schilderij dat de schilder Arnout Colnot (1883-1983) van deze molengroep maakte in het jaar 1931. Deze schilder uit de Bergense School kreeg

Arnout Colnot, molengroep tussen Schermerhorn en Ursem, olieverf op doek, 94 x 123 cm (inclusief lijst), 1931 (Collectie Noorderpolderhuis, Schermerhorn)

van het polderbestuur de opdracht om een schilderij te maken van elk van de twee molengroepen om zo de situatie vast te leggen voor het nageslacht, voordat het te laat was. De schilderijen meten elk 94 x 123 cm, inclusief lijst, en hangen nog steeds in het Noorderpolderhuis, aan de Molendijk in Schermerhorn, vlak bij de molengang. Colnot's weergave van de molengroep tussen Schermerhorn en Ursem doet heel erg denken aan het schilderij van Chris Jansen en aan het kleurenplaatje uit het album, met name de aanwezigheid van grote wolkenpartijen, die ontbreken op de zwart-wit foto's uit die tijd. Er zijn echter ook duidelijke verschillen, zoals de stand van de wieken, en het feit dat Colnot slechts 11 molens kon afbeel-

den. Daarom is het uitgesloten dat Chris Jansen het schilderij van Colnot als inspiratiebron gebruikt zou kunnen hebben.

Alles afwegende, houd ik het voor goed mogelijk dat de familie Jansen de beschikking had over het album "Hollandsche Molens". Tenslotte werkte Willem Jansen in die jaren zelf mee aan een serie van drie plakplaatjesalbums van de "N.V. Koek-en Beschuifabriek v/h Hille & Zoon" uit Zaandam, getiteld "Zwerftochten door ons land" (4). Het waren de hoogtij-jaren van de plaatjesalbums, denk aan de beroemde Verkade-albums van Jac. P. Thijsse. Dergelijke albums waren zeer populair, werden in grote oplagen gedrukt en behoorden tot de boekenrij van

vele huisgezinnen. Chris Jansen zal de zwart-wit foto van de Schermermolens uit ongeveer 1920 wel gebruikt hebben bij het maken van de algehele compositie voor zijn schilderij “De Schermermolens”. Maar de kans is groot dat hij het kleurenplaatje uit het bovengenoemde album, of een vergelijkbaar plaatje, heeft gebruikt voor de meer schilder-technische aspecten (bijvoorbeeld, kleurstelling, wolkenluchten) en de details (stand van de kap en wieken, opgerolde zeilen, enz.).

Welke molengroep in de buurt van Schermerhorn wordt op de diverse foto's, het kleurenplaatje en de schilderijen van Chris Jansen en Arnout Colnot eigenlijk afgebeeld? Mijns inziens is dat niet de groep waarvan de zogenaamde “Museummolen” van de Schermer Molens Stichting deel uitmaakt. Deze molengang wordt gevormd door Bovenmolen E (vlak bij de Molendijk gelegen), de Ondermolen D (de Museummolen) en de daaronder gelegen Ondermolen C. Je zou kunnen denken dat de foto's en schilderijen deze molengroep tonen, gezien vanuit een zuidelijker gelegen punt op de Molendijk. Echter, alles wijst erop dat een molengang is afgebeeld die ten noorden van Schermerhorn ligt en waarvan Bovenmolen G (het dichtst bij de Molendijk) en de Ondermolens K en O nu nog deel uitmaken. Opvallend is, bijvoorbeeld, dat het kleine schuurtje rechts vooraan, te vinden is op diverse afbeeldingen van deze situatie, inclusief het schilderij van Chris Jansen. Dit betekent dat de voorste molen op de afbeel-

dingen, inclusief het schilderij van Chris, de nu nog bestaande Bovenmolen G is.

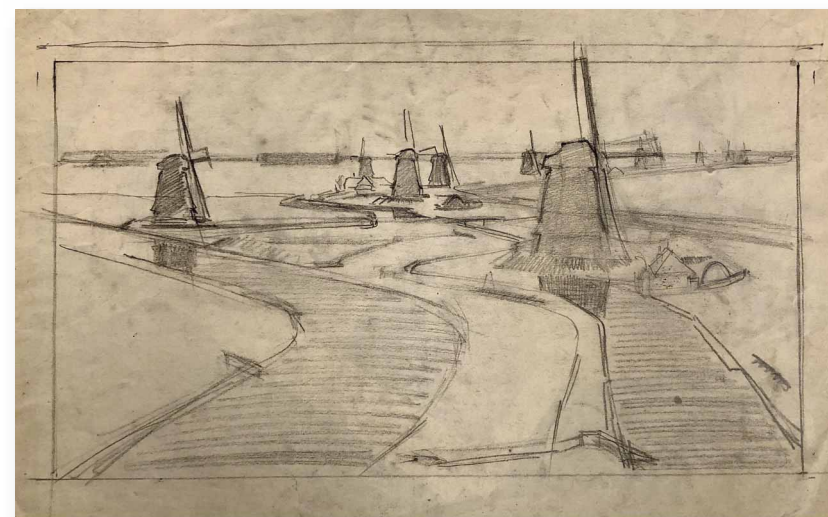
Deze Bovenmolen G is op die plek gebouwd in 1633 en is nooit verplaatst. Na 1928 werd de molen buiten werking gesteld en gebruikt als woning. Hoewel in 1949 een sloopvergunning werd afgegeven, is de molen deson-

Recente situatie van de molengang tussen Schermerhorn en Ursem, met vooraan Bovenmolen G, datum onbekend

danks behouden gebleven. Op een recente foto van deze molengang staan rechts het houten schuurtje en links het hek (nu van metaal) nog steeds op dezelfde plaats als in de oude afbeeldingen.

Het is vermeldenswaard dat ook Willem Jansen waarschijnlijk deze molengang heeft getekend. Deze schets diende wellicht als een voorstudie voor een ets, die overigens nooit gemaakt is. Het is niet bekend wanneer Willem Jansen deze schets maakte en of hij deze situatie met 10 molens zelf aanschouwd heeft, of dat hij, net als Chris, geïnspireerd werd door een afbeelding. De schets is gemaakt vanuit een wat ander gezichtspunt

Schets van Willem Jansen, potlood op papier, formaat, datum en huidige verblijfplaats onbekend

dan de andere afbeeldingen, maar het hek op de voorgrond en het schuurtje rechts van Bovenmolen G zijn duidelijk aanwezig.

In de recente geschiedenis heeft Bovenmolen G het zwaar te verduren gehad. Op 23 september 1983 brandde een groot deel van de molen af, alhoewel de balkenconstructie van het molenlijf gespaard bleef (5). De molen werd hersteld, maar op 3 februari 1995 brak een stuk van de buitenroede. En heel recent, op 6 juli 2021, brak de buitenroede weer en richtte daardoor ook veel nevenschade aan. De binnenroede was al aan vervanging toe en werd ook verwijderd (6). De Schermer Molens Stichting startte een crowdfunding en bovendien werd de VriendenLoterij Molensprijs in oktober 2021 toegekend aan Bovenmolen G, zodat de molen hopelijk weer

het aanzien krijgt zoals weergegeven op het schilderij “De Schermermolens” van Chris Jansen.

- 1) <https://beeldbank.zaanschemolen.nl/beelden/detail/e7b318f1-8ea2-a9a4-ce06-8dfde913aa1f>
- 2) Besselaar, H. 1974. Molens van Nederland. Kosmos, Amsterdam, pagina 21
- 3) Heijnen, H. 2018, Staphorsius, Westzaan
- 4) Zuid-Holland, 1934; Limburg, 1936; Noord-Brabant en Zeeland, 1938 (zie ook: Willem Jansen Bulletin 2021, no. 2)
- 5) <https://beeldbank.zaanschemolen.nl/beelden/detail/d19bcfaf-e30b-5111-e728-cb22aea19054>
- 6) <https://www.molens.nl/bovenmoleng/>
<https://www.youtube.com/watch?v=ifUkBcR8yuo>

NATUURLIJK NATUUR

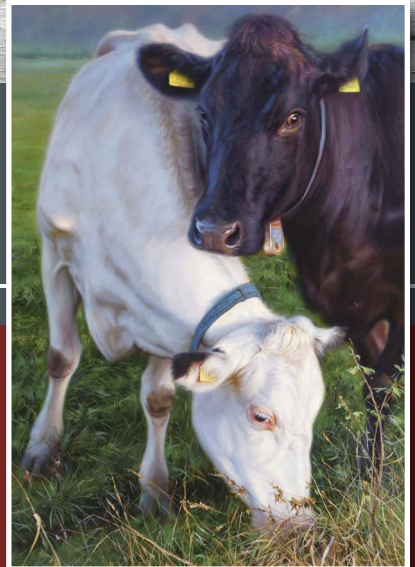

Natuurlijk Natuur - Een expositie van beelden, tekeningen en schilderijen met het thema natuur.

Kunst in verschillende prijsklassen, maar wel allemaal betaalbaar. Voor elke huiskamer is er wel iets te vinden.

2 oktober - 31 december • Dinsdag t/m zaterdag 9 - 17 uur

staphorsius
kunstgalerie en lijstenmakerij

- taxatie & bemiddeling
- inlijsten
- papier- en olieverfrestauratie
- schoonmaken van schilderijen
- in- en verkoop van schilderijen
- kaarten & grafiek